

Benny Jacobsen
Ove Outzen

Liv i Danmark 2

Samfundsfag på B-niveau

Columbus

Indhold

Kapitel 1 Fra politikerstyre til markedsdemokrati 5

- Fra enevælde til demokrati 6
- Det organiserede demokrati 10
- Fire-partisystemet – det organiserede demokrati 15
- Markedsdemokratiet 18
- Magt – et centralt element i politik og demokrati 33

Kapitel 2 Velfærdens økonomi 45

- Velfærdspolitik 47
- Stat, marked og civilsamfund 49
- Forskellige velfærdsmodeller 53
- Welfare-perioden 55
- Workfare-perioden 60
- En globaliseret økonomi? 67
- Økonomisk politik i workfare-perioden 68
- Velfærdsstatens udfordringer fremover 71
- Hvordan indvirker globaliseringen på velfærdssamfundets udvikling? 74

Kapitel 3 Danmark i det store udland 78

- Danmark i krig 79
- Danmark – en småstat med indflydelse?
  - Fra europæisk stormagt til europæisk småstat 85
- Faktorer af betydning for udenrigspolitikken 87
- Dansk udenrigspolitik – målsætning, aktører og processer 92
- EU – fra seks til 27 til ??? medlemmer.... 98

Danmarks fire forbehold	103
Økonomisk integration	104
EU's udvikling i bredden	108
Beslutninger og aktører	109
Danske aktører i EU-sammenhæng	115
Har Danmark magt og indflydelse?	117
Er EU demokratisk?	117

Kapitel 4 Menneskerettigheder – en global strid 122

Menneskerettigheder og terrorisme	123
Globaliseringen – Fra nationalstat til global verden, fra nationalt til globalt demokrati	135
Globalisering og økonomi	145
Gamle og nye supermagter – og betydningen for Danmark	149

Litteratur 157

Kapitel 1

Fra politikerstyre til markedsdemokrati

Kapitlets hovedpointe er, at politikken ikke er uforandret over tid. Når samfundet ændrer sig, ændrer vælgeres adfærd sig. De politiske partier tilpasser sig nye vælgerholdninger, og lovgivningsprocessen skifter også karakter.

Kapitlet opererer med tre faser i demokratiets udvikling:

Det begrænsede demokrati, hvor demokratiet er under udvikling,

Det organiserede demokrati, hvor de dominerende befolkningsklasser repræsenteres af deres egne politikere, og endelig

markedsdemokratiet, hvor partierne søger at pejle befolkningsflertallets behov og holdninger – og tilpasser politikken herefter.

Endelig behandler kapitlet bl.a. ud fra en magtsynsvinkel de politiske beslutningsprocesser på Christiansborg, som har ændret karakter som følge af den samfundsmæssige udvikling.

FOLKETINGSVALGET 1953: PRÆSENTATION AF EN FØRSTEGANGSVÆLGER

Da statsminister Erik Eriksen fra partiet Venstre udskrev folketingsvalg i 1953, var **Christian Thøgersen** ikke i tvivl om, hvor han skulle placere sin stemme. Nu skulle venstrebonden Erik Eriksen strittes ud og erstattes af socialdemokraten Hans Hedtoft. Sagen var klar for Christian, selv om det var første gang, han havde mulighed for at stemme. Valgretsaldere var netop blevet nedsat til 23 år.

Christian Thøgersen var just fyldt 23 år og bosat i Odense. Christians far var ansat på Haustrups Fabrikker, som producerer emballage. Christians far stammede egentlig fra Sydfyn, hvor forældrene havde et mindre husmandssted. Christians far kom allerede som 11-årig ud at tjene på en nærliggende gård.

Da han var 18 år, mødte han Christians mor. De blev gift og flyttede til Odense, hvor faderen blev ansat på Haustrup. Sammen fik de 3 sønner, hvoraf Christian er den ældste. Christian syntes, der var ting,

der var sjovere end skole, så han nøjedes med de obligatoriske 7 år i skolen. Alle i familien var glade, da det lykkedes Christians far at få værkføreren til at ansætte Christian som arbejdsdreng.

Christian syntes godt om arbejdet, kunne lide sine arbejdskolleger og kom ind i fællesskabet. Fagforeningen Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund havde en stærk position på arbejdspladsen, og Christian deltog ofte i fagforeningsmøder, og på et af disse møder talte AOF's leder om spændende aftenskolekurser (AOF: Arbejderbevægelsens Oplysningsforbund). Christian fulgte i årenes løb adskillige kurser og blev bl.a. inspireret til at læse god, dansk litteratur. Martin Andersen Nexø's "Pelle Erobreren" om arbejderbarnet Pelles mange fortrædeligheder, blev hans yndlingsroman.

Familien var ikke overvældende politisk interesseret, men det var naturligt, at man som arbejder holdt den socialdemokratiske avis "Socialdemokraten". Ved folketingsvalg var der heller ingen tvivl om, at Socialdemokratiet – hver gang – fik både fars og mors stemmer.

Det danske demokratis udvikling kan beskrives som tre bølger. Når der her tales om bølger, er det for at fremhæve, at det ikke drejer sig om tre adskilte faser i historien. Bølger giver aflejringer, og demokratiets tre bølger har alle aflejret centrale dele af det demokrati, som vi har i dag. Men for hver bølge er det samlede billede blevet forandret. Det danske demokratis historie inddeles i det følgende i tre epoker:

- Fra enevælde til demokrati (1849-1901)
- Det organiserede demokrati (1901-1973)
- Markedsdemokratiet (1973-)

Fra enevælde til demokrati

1849 er et helt centralt årstal i demokratiets historie i Danmark. Den 5. juni dette år fik vi en forfatning, en grundlov, der fastslog, at landets styre udgår fra folket. Med vor tids briller på kan dette synes helt naturligt. Men på den tid var det en omvæltning, da magten som en selvfølge var koncentreret hos ganske få. Siden 1660 var Danmark blevet styret enevældigt af kongen. Det betød, at skiftende konger havde al magt: I én og samme person var han øverste lovgiver, øverste chef for den udøvende magt og øverste dom-

FOLKETINGSVÆLGET 2007: PRÆSENTATION AF EN FØRSTEGANGSVÆLGER

Statsminister Anders Fogh Rasmussen udskrev valg til Folketinget i oktober 2007. **Frederik Sørensen** på 18 år havde godt nok hørt om valgrulmen. Han vidste, at så kunne han komme til valgurnerne for første gang, men han var nu ikke sikker på, at han gad stemme. Hjemme var det begrænset, hvor meget politik der blev diskuteret. Far var smed, og han havde det med at vælge parti ud fra partiernes svar på de spørgsmål, der interesserede ham på et bestemt tidspunkt. Det betød, at han stemte på forskellige partier fra valg til valg. Ved et tidligere valg stemte han

på Dansk Folkeparti på grund af partiets holdning til indvandrere. Ved et andet folketingsvalg stemte han på SF, fordi partiet havde gode synspunkter på arbejdsmiljøspørgsmål. Frederiks mor arbejder i hjemmeplejen i Svendborg. Hun har undladt at stemme ved nogle folketingsvalg, fordi hun anser Folketinget for at være en "børnehave".

Frederik fulgte valgkampen på sidelinien. Han så et par debatter på tv og snakkede lidt med sine venner på Teknisk Skole. En overgang i valgkampen var han tilbøjelig til at ville stemme på Ny Alliance, fordi han syntes godt om partilederen Nasser Khader. Han kom dog i tvivl og satte sit kryds ud for Venstre.

METODE- OG TEORIZOOM: IDEALTYPE

Christian og Frederik er ikke personer, der har levet i den virkelige verden. Personerne og historierne er konstruerede, og formålet har været at give et indtryk af typiske førstegangsvælgere i henholdsvis 1953 og 2007. Personerne er ikke konstrueret ud af den blå luft. De er tillagt egenskaber og placeret i et politisk miljø, som den politologiske forskning har dokumenteret i mange undersøgelser. Der er tale om **idealtyper** som et metodisk hjælpemiddel i den sociologiske videnskab.

Idealtypen giver ikke et autentisk billede af sin genstand – i vort tilfælde førstegangsvælgeren. I 1953 var der også vælgere, der satte deres kryds ret tilfældigt og var udsat for mange modstridende politiske indtryk i deres hjemlige miljø, men et stort flertal af vælgerne havde en adfærd som "Christians". Idealtypens funktion er at fortætte nogle karakteristiske træk og dermed forhåbentlig give et klarere billede af de sammenhænge, der beskrives.

mer. Ledende embedsmænd blev ikke valgt på kvalifikationer. Det var muligt at købe sig til indflydelsesrige stillinger, og ofte handlede embedsudførelsen om at sikre sig selv og familie og venner privilegerede vilkår. Indflydelse for landets bor-

gere eksisterede ikke. Fx betød censuren, at hvis man kritiserede myndighederne – kongen, regeringen og embedsmænd, var der risiko for lange fængselsstraffe.

I slutningen af 1700-tallet begyndte et oprør mod enevælden. Grundlæggende

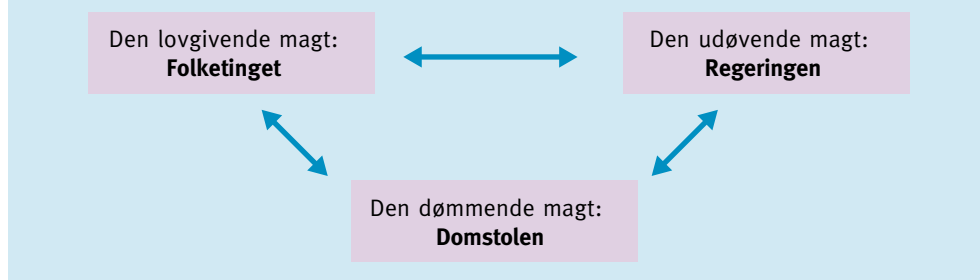

Folketingsvalget 1953.

ændringer i det økonomiske og sociale liv dannede fundamentet. Borgerskabet med den spirende industris fabriksejere og handelsfolk ønskede del i den politiske magt, bl.a. for at skabe bedre og friere muligheder for handel. Med borgernes og den moderne teknologis fremgang fulgte derfor i løbet af 1700- og 1800-tallet nye politiske og økonomiske teorier og ideer vendt mod enevælden. Her skal vi kort gennemgå de fire vigtigste:

- *Magtens tre-delning*: Franskmanden Montesquieu mente, at statens vigtigste opgave var at sikre borgernes frihed. Denne frihed opnås bedst i et samfund, hvor magtkoncentrationen ikke er for stor. Derfor bør statsmagten splittes op på forskellige funktioner: En *lovgivende* magt (parlamentet, folketinget i den danske version), en *udøvende* magt (regeringen og statsadministrationen) og en *dømmende* magt (domstolene).

Figur 1.1 Magtens tre-delning i Danmark

- *Folkesuveræniteten*: Ifølge den franske filosof Rousseau udgår al magt fra folket. Det betyder, at folket selv har afgørende indflydelse på et lands styre. Dog kan folket overdrage magten til fx en konge. Det væsentlige er imidlertid, at alle magthavere skal udøve deres magt under ansvar for folket.
- *Økonomisk og politisk liberalisme*: Engelske tænkere leverede det økonomiske skyts mod enevælden, da den ny tids økonomer – de såkaldte liberalister (liber betyder fri) vendte sig mod enevældens styring af erhvervslivet. Liberalisterne mente, at mennesket fra naturens hånd er egoistisk – og at denne egenskab kan udnyttes til alles fordel: Drevet af egoismen og trangen til at overleve søger den enkelte nemlig at skabe sig en levevej gennem produktion af varer eller serviceydelser, der sælges på markedet. En fri konkurrence på dette marked vil så sikre, at det bliver de dygtigste, der vinder frem, mens de dårlige udkonkurreres. De mindre effektive producenter tvinges til at finde sig et andet arbejde, der passer bedre til deres egenskaber.
- For at disse markeds mekanismer kan virke bedst muligt, fremhævede liberalisterne, at staten skal blande sig mindst muligt i erhvervsforhold. Staten skal begrænse sig til at håndhæve landets love, sørge for opretholdelsen af en hær og flåde samt udbygge og vedligeholde den nødvendige infrastruktur i form af veje, kanaler og havne.¹
- *Menneskerettigheder*: I den amerikanske Uafhængighedserklæring fra 1776 blev flere af friheds- og menneskerettighedsidéerne understreget. Erklæringen fastslog, at mennesker er født lige og frie, og borgerne kan afsætte en udelig regering. I den franske nationalforsamlings Borgerretserklæring fra 1789 fremhævedes rettigheder som lighed for loven, frihed for vilkårlig anholdelse og religions-, ytrings-, trykke- og forsamlingsfrihed. Ideerne fra den franske revolution dannede skole for beskrivelsen af menneskerettigheder i mange landes forfatninger.

I mange europæiske lande og i USA lykkedes det borgerskabet at gennemtvinge disse tanker gennem revolutionære omvæltninger, og i 1849 kom turen til Danmark. Uden vold blev Grundloven vedtaget. Denne er en slags overlov i forhold til al anden lovgivning og beskæftiger sig primært med to forhold:

¹ Bent Jensen: *Politikerne og dig*, kapitel 3 (1993).